Archetype

Η διαδικτυακή "εκπαίδευση",

ξανά: Η νέα (δυστοπική) κανονικότητα;

Νικόλαος-Ίων Τερζόγλου - 31/03/2021

Ν.-Ι. Τερζόγλου, *Επίκουρος Καθηγητής Σχολής Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π.*

Πριν έναν χρόνο σχεδόν, έστειλα μία ανοικτή επιστολή για την διαδικτυακή εκπαίδευση. Εκεί, εξέφραζα προβληματισμούς και αγωνίες σχετικά με τις δυσκολίες και τους κινδύνους που εγκυμονούνται από την αναγωγή της πολύπλοκης εκπαιδευτικής διεργασίας (μίας διεργασίας υψίστης κοινωνικής και πολιτικής σημασίας) σε μία πλατφόρμα διεπαφών από απόσταση. Νιώθω την έντονη ανάγκη, μετά από έναν χρόνο διαδικτυακής εκπαίδευσης, να ξανανοίξω αυτό το θέμα. Για πολλούς λόγους. "Μα, τώρα, που όλα πάνε μια χαρά;", θα σκεφτούν ίσως αρκετοί. Που βολευτήκαμε όλες και όλοι στην κανονικότητά μας, που κάνουμε μάθημα από το σπίτι, και δεν κουραζόμαστε και με τις μετακινήσεις; Τώρα, εμφανίζεται πάλι ένας ενοχλητικός τύπος, που δεν αποδέχεται την ευλογία του αυτονοήτου, τα φοβερά πλεονεκτήματα ενός άριστου μέσου που διευκολύνει τη ζωή μας, χαρίζοντάς μας την πολυπόθητη άνεση να ασχολούμαστε με πέντε δουλειές ταυτόχρονα (ανάλογα με το πόσες οθόνες έχουμε ανοικτές).

Ναι, τώρα. Δεν είναι ο στόχος μου να είμαι ευχάριστος. Οφείλω να υπερασπιστώ τα πιστεύω μου. Και είμαι βέβαιος ότι αρκετοί φίλοι και συνάδελφοι θα συμφωνήσουν μαζί μου. Διότι αν δεν αντιδράσουμε, τα χειρότερα θα τα βρούμε, φοβάμαι, μπροστά μας. Θα τολμήσω να πω, λοιπόν, πως, αφενός, δεν συμμερίζομαι αυτό το "βόλεμα", δεν αναγνωρίζω ιδιαίτερα πλεονεκτήματα σε αυτό το μέσο, και δεν δέχομαι τη νέα κανονικότητα ως ορθή, αληθινή, σωστή και γνήσια εκπαιδευτική διαδικασία. Είναι μία κατάσταση εξαίρεσης. Αυτό πρέπει, πιστεύω, να τονίζεται με έμφαση. Η εξαίρεση δεν μπορεί και δεν πρέπει να γίνει η "κανονικότητα" του μέλλοντός μας. Μάλιστα, τώρα είναι η ώρα για μία συζήτηση, ακόμα περισσότερο, διότι έχουμε πλέον προσωπική εμπειρία ενός έτους αυτοδύναμης, εντατικής διαδικτυακής διδασκαλίας (ατελείωτες ώρες μπροστά στην οθόνη), οπότε, ως ελεύθεροι και ανεξάρτητοι διδάσκοντες που είμαστε (ελπίζω), μπορούμε και να εκφράσουμε ανοικτά τη γνώμη μας. Να πω λοιπόν τι κάνει η διδασκαλία από απόσταση, κατά την προσωπική μου γνώμη; Τα νέα δεν είναι ευχάριστα:

1. Καταστρέφει την αίσθηση συλλογικότητας της ομάδας, μία αίσθηση που θεμελιώνεται ανάμεσα στους σπουδαστές και τους διδάσκοντες μόνο όταν αυτοί βρίσκονται ζωντανά και φυσικά σε έναν κοινό χώρο, κοιτάζοντας ο ένας τον άλλο και ανταλλάσσοντας γνώμες και σκέψεις ελεύθερα. Ο δημόσιος χώρος δεν μπορεί να υποκατασταθεί από τον ψηφιακό. Ο ψηφιακός χώρος είναι ένα κακέκτυπο δημόσιου χώρου, ένα ομοίωμα με την αρνητική σημασία του όρου.
2. Κατακερματίζει το συλλογικό σώμα σε ατομικότητες, που συνήθως δεν συνομιλούν. Απομονώνει και διασπά τον κοινωνικό ιστό. Τα "παράθυρα" της τηλεκπαίδευσης είναι μία θλιβερή εκδοχή ανθρώπινης παρουσίας. Συνήθως, δε, είναι κλειστά. Οπότε κάνεις μάθημα μπροστά σε κενές οθόνες. Μία πραγματικά "έξοχη εξέλιξη", που δεν τιμά τη ζωντανή, δημοκρατική εκπαιδευτική διαδικασία.
3. Γεννά αυτόματα, λόγω της φύσης του μέσου, μία "ιδεολογία" διεκπεραίωσης. Ελάχιστης συμμετοχής (συχνά, ανύπαρκτης), σιωπής, απουσίας. Η διαδικτυακή εκπαίδευση είναι μία συνθήκη απο-κοινωνικοποίησης, αδιαφορίας, αποστασιοποίησης, έλλειψης εστίασης και ενδιαφέροντος. Δεν είναι φυσικό; Η κοινωνική απο-σύμπλεξη, με τις τεράστιες επιπτώσεις της (πολιτικές, ψυχολογικές, υπαρξιακές), είναι η μεγάλη παράπλευρη απώλεια της πανδημικής συνθήκης, η οποία δεν συζητείται, διότι δεν είναι στην "ατζέντα" των politically correct ζητημάτων. Ως γνωστόν, τα θέματα που μπορούμε να συζητάμε είναι μόνο τεχνοκρατικά, διαχειριστικά.
4. Είναι ποτέ δυνατόν ένας σπουδαστής που έχει ανοικτές ταυτόχρονα διάφορες οθόνες, να μπορεί να συγκεντρωθεί στο μάθημα; Το multitasking, η νέα κανονικότητα(;), σκοτώνει τη γνήσια εκπαίδευση. Τη διεμβολίζει κυριολεκτικά. Αναιρεί την ίδια την αξία της, και υπονομεύει δραματικά το έργο και την εξαιρετικά επίπονη προσπάθεια των διδασκόντων και των διδασκομένων να διατηρήσουν το επίπεδο της δημόσιας εκπαίδευσης σε ανεκτά επίπεδα, δεδομένων των εξαιρετικών συνθηκών. Η διάσπαση

προσοχής που δημιουργείται διαλύει τη δημόσια σφαίρα, το κοινό ζητούμενο, το αναφερόμενο, το συλλογικό αίτημα: την επίλυση ενός προβλήματος που τίθεται σε διαβούλευση, διερώτηση, διερεύνηση. Η τηλεκπαίδευση, στην παράπλευρη, φυσική εκδοχή/εξέλιξή της ως multitasking, δεν ευνοεί την παιδεία ως έρευνα, αλλά την κατάρτιση ως ασυνάρτητη πληροφόρηση. Όσες ηρωικές προσπάθειες και αν καταβάλουν αξιέπαινοι καθηγητές και επιμελείς σπουδαστές.

5. Η γνώση δεν είναι απλή πληροφόρηση. Η γνώση είναι υπαρξιακή εμπλοκή με έννοιες, πράξεις, έργα και πολιτισμικά επιτεύγματα. Προϋποθέτει δέσμευση σε ιδέες και πίστη σε αξίες. Η τηλεκπαίδευση είναι καλή για στελέχη επιχειρήσεων και marketing, κακή, πολύ κακή, για την ανώτατη δημόσια εκπαίδευση που σέβεται τον εαυτό της.
6. Η τηλεκπαίδευση παθητικοποιεί αρκετούς σπουδαστές. Όχι όλους. Αρκετούς όμως. Αυτό αρκεί για να με ανησυχεί. Ένα μάθημα στο οποίο μιλάνε μόνο διαρκώς οι ίδιοι σπουδαστές, δεν είναι ικανοποιητικό βάσει των υψηλών προδιαγραφών τής ανώτατης εκπαίδευσης. Οι υπόλοιποι; Κατάφερα να "περάσω" το μήνυμά μου; Κάνω καλά τη δουλειά μου; Επικοινώνησα; Αφομοιώθηκε η διάλεξή μου; Δεν το γνωρίζω. Μερικές φορές η σιωπή των κλειστών οθονών είναι σπαρακτική, εκκωφαντική. Η σχέση ανθρώπινων όντων μέσω οθονών καθιστά ορισμένους "συμμετέχοντες" άβουλους δέκτες πληροφοριών, δεν τους ενεργοποιεί, δεν ευνοεί διαντιδράσεις μεταξύ τους, συσχετίσεις, ανατροπές, εντάσεις, πάθη. Το μάθημα ως "θεατρικό δρώμενο", ως βιωματικό εργαστήριο, έχει (σχεδόν) απαξιωθεί. Το μάθημα εργαλειοποιείται. Η τηλεκπαίδευση καθιστά το μάθημα μία τεχνοκρατική διεργασία, όσες ιδέες και φαντασία και αν επενδυθούν σε αυτήν. Η ζωντανή παρουσία λείπει. Η τελετουργία των μεταβάσεων από τον δημόσιο χώρο της πόλης στις αίθουσες και τα αμφιθέατρα διδασκαλίας, ή της συγκέντρωσης γύρω από τα σχεδιαστήρια, απουσιάζει. Ο ψυχολογικός χρόνος μεταβάσεων από το ιδιωτικό στο συλλογικό, σε ένα κλίμα έρευνας και διαθεσιμότητας, καταργείται. Είναι ασήμαντα θέματα αυτά; Όχι. Διότι η απουσία αυτών των χωρικών και χρονικών κατωφλίων εμπειρίας εκφυλίζει τη διδακτική-ερευνητική διεργασία, το αίσθημα της κοινότητας και του ανήκειν, τη συμμετοχικότητα των ανθρώπων, τη συνενοχή σε μία εντατική συζήτηση εμπλοκής προσωπικοτήτων και σύγκρουσης ιδεών, σε μία τεχνοκρατική διαχείριση μηχανιστικών, εξατομικευμένων καθηκόντων (tasks). Οι αντιδράσεις, οι διαφωνίες, οι συγκρούσεις, η εμπλοκή, εξαλείφονται παντελώς. Τεράστια απώλεια, που δεν αντικαθίσταται με τόνους πληροφορίας. Στεγνό μάθημα, ψυχρό, διαχειριστικό. Ένα μοντέλο εξατομικευμένης κατάρτισης εταιρικών στελεχών επιβάλλεται σε έναν δημόσιο χώρο παιδείας, που έχει άλλα χαρακτηριστικά, άλλες ανάγκες, άλλες προτεραιότητες, άλλη υφή, δομή, ουσία, ταυτότητα και στόχους. Ο σπουδαστής δεν είναι μία παθητική φιγούρα. Ο ρόλος του είναι να συμμετέχει, να τοποθετείται, να έχει άποψη, κρίση, γνώση, αξίες, να διαμορφώσει μία αυτόνομη και ανεξάρτητη προσωπικότητα. Να αμφιβάλλει, να διερωτάται, να αμφισβητεί τον εαυτό του, τους άλλους και τον διδάσκοντα, επίσης. Ας ανοίξουμε πολλές οθόνες ταυτόχρονα, με την ψευδαίσθηση πως είμαστε online, πως δεν χάνουμε καμία "εξέλιξη". Φοβάμαι πως τίποτα δεν θα καταφέρουμε έτσι. Κοροϊδεύουμε τους εαυτούς μας απλώς. Διότι έτσι απεμπολούμε το ουσιώδες. Την ικανότητα και τον χρόνο για σκέψη. Την αναγκαία διήθηση της πληροφορίας, τον χρόνο επεξεργασίας της, τη βάσανο της κριτικής σκέψης. Η πληροφορία έχει μικρή αξία καθ’ εαυτή, αν δεν γίνει τμήμα τής βιοδομής των σπουδαστών και των διδασκόντων, αν δεν αφομοιωθεί δημιουργικά και δεν μας αλλάξει τα μυαλά. Αν δεν ταρακουνήσει τα θεμέλια της σκέψης μας. Το multitasking απλά διαλύει την κριτική σκέψη, τη συνοχή και την ικανότητα εστίασης. Ο κίνδυνος αυτός είναι και ο πιο ανησυχητικός πολιτικά. Διότι όλα είναι πολιτική. Και, ειδικά η εκπαίδευση, που διαμορφώνει, υποτίθεται, τους αυριανούς πολίτες, επιστήμονες, επαγγελματίες.

Σε μία εποχή που όλα θεωρούνται αντικείμενα ουδέτερης τεχνικής διαχείρισης, ίσως θα άξιζε να σκεφτούμε πως όλα είναι πολιτική. Αποφάσεις και ιεραρχήσεις.

Επιτρέψτε μου να περάσω τώρα, πολύ σύντομα, στις καταστροφικές συνέπειες που έχει, κατά τη γνώμη μου, η τηλεκπαίδευση, ειδικά για την αρχιτεκτονική παιδεία των μελλοντικών αρχιτεκτόνων:

1. Αποσυμβολοποιεί τη σημασία τής επί τόπου επίσκεψης στο πεδίο μελέτης. Η τηλεκπαίδευση ευνοεί (και λόγω πανδημίας) την αποφυγή επίσκεψης στον τόπο. Drones και google mapping αντικαθιστούν τη ζωτικής αξίας επαφή με τον πραγματικό υλικό χώρο. Το εποπτικό βλέμμα από ψηλά αντικαθιστά τις αισθήσεις, τη σωματική, οργανική κατανόηση της τοπογραφίας, την κιναισθητική εμπειρία του τόπου ως βιωμένου χώρου, τις άυλες ποιότητες και ατμόσφαιρες του κενού, την αφή, τις υλικότητες και τις ποιότητές τους, τα χρώματα, την ποιότητα του φωτός, το ανάγλυφο του εδάφους και τη βίωση αυτού, το

"πνεύμα του τόπου".

2. Με πόση ευκολία ξεπεράσαμε και αυτό το εμπόδιο! Δεν βαριέσαι, σιγά μην τρέχω τώρα στο οικόπεδο. Άλλωστε, είναι και απαγορευμένο. Πόση διευκόλυνση παρέχει η συνθήκη της πανδημίας σε τάσεις που περίμεναν χρόνια να εκδηλωθούν… Καμία αντίσταση στην ψηφιοποίηση των πάντων. Προτείνω να ψηφιοποιήσουμε και την αρχιτεκτονική σύνθεση μέσω αλγορίθμων (ανάλογα με το θέμα). Έτσι, θα γλυτώσουμε και από άλλη περιττή δουλειά (εκτός από το έργο τού προγραμματισμού). Στη συνέχεια, να αντικαταστήσουμε τους καθηγητές με ρομπότ. Αργότερα, και τους φοιτητές. Έτσι, θα αυτοματοποιηθεί η παραγωγή του χώρου. Μία απόλυτη τεχνοκρατική φαντασίωση. Τότε και η Σχολή Αρχιτεκτόνων μπορεί άνετα να καταργηθεί. Μήπως ζούμε σε μία απόλυτη δυστοπία; Αποτελούν τα παραπάνω τεχνοφοβικές υπερβολές; Αυτό το μέλλον επιθυμούμε;

Παρακαλώ ο τελευταίος άνθρωπος-διδάσκων (χωρίς τεχνητή νοημοσύνη), που δεν θα έχει ρομποτοποιηθεί, αλγοριθμοποιηθεί, εργαλειοποιηθεί, μετεξελιχθεί σε ‘post-humanist subject’ και εξαϋλωθεί σε ένα σύννεφο πληροφορίας (cloud), ας κλείσει την πόρτα του Κτηρίου Αβέρωφ. Μην μπάζει και κρυώσουν τα ρομπότ, κρίμα είναι. Ως γνωστόν, έχουν συναισθήματα και πονάνε.

Εμείς; Πονάμε;

Αθήνα, 24.3.2021